

МЕТАМОРФОЗА НА ЖИЗНЕНИЯ
СМИСЪЛ ПРИ ДИСОЦИИРАНЕ ОТ
СУБЕКТИВНОТО МУ ПРЕЖИВЯВАНЕ –
ЖИТЕЙСКИ СМИСЪЛ В ИНВЕРСИЯ

Манол Манолов, Иван Стоянов

METAMORPHOSIS OF MEANING
IN LIFE IN CASE OF DISSOTIATION OF
ITS SUBJECTIVE EXPERIENCE –
MEANING OF LIFE IN INVERSION

Manol Manolov, Ivan Stoyanov

Abstract. The aim of the report is to present a risk that is related to the change in the way that meaning in life is perceived. It is covered by the shift from the subjective experience of meaning in life to its acquisition by an entity other than the Self. The study examines the possibility that the meaning in life can be obtained through the child. In particular, the likelihood that post-natal deprivation will generate the idea of a “stopped life” that is offset by the child’s personality, or life in the name and through the child. The concept of meaning in life in conversion is proposed for defining the same.

Key words: meaning of life in inversion, life purpose, parent styles, meaning in life

НАЛИЧИЕ И ТЪРСЕНЕ НА СМИСЪЛ В ЖИВОТА

Дефинициите, свързани със смисъла на живота, варират в полето от свързаността на собствения живот до целенасоченост или целеустременост, до онтологичната значимост на живота от гледна точка на преживяващия индивид. Разнообразни са и перспективите в постигането на житейския смисъл. Няма универсално значение, което може да се впише в живота на всеки индивид. Той следва да създаде, привнесе смисъла в собствения си живот било чрез преследване на важни цели, или чрез разработване на последователен житейски разказ. Баумейстер допуска, че усещането за смисъл може да бъде постигнато чрез удовлетворение на нуждите от оценка, целе-

полагане, ефикасност и адекватна самооценка. Други посочват значението на ежедневно вземане на решения и действия, дори надминаването на собствените очаквания в процеса на генериране на смисъла.

Независимо от различните гледни точки във връзка с дефинирането и определянето на житейския смисъл теориите разглеждат смисъла като решаващ за личността. Смысленият живот е пряко приравнен с автентичния живот, дори в евдемоничните теории, свързани с благополучието, фокусирани върху личностното израстване и психологическата сила встрани извън приятните преживявания, смисълът се разглежда като изключително важен в контекста му на критичен компонент. Виктор Франкъл твърди, че хората се характеризират с „воля за смисъл“ или с вродено желание да намерят смисъл и значение на живота си, както и че провалът при постигането на смисъл води до психично безпокойство. Изследванията подкрепят връзката между липсата на смисъл и психологическия стрес. По-ниските стойности на смисъл в живота са свързани с нуждата от терапия, депресия, безпокойство, суицидни мисли и злоупотреба с вещества, както и други преживявания, в които личността страда.

Говорейки за семейството и подчертавайки това, че то е фундаментална, движеща ос на човешкия живот, сякаш е недопустимо то да бъде разгледано отвъд смисъла на живота (Steger, Fraizer, Oishi, Kaler 2006).

Приема се, че наличието и търсенето на смисъл в живота имат отношение към психичното благополучие, което, от своя страна, е във връзка с по-голямата част от реализирането на социалните роли, в които се намира личността. Това дава основание на авторите да допуснат, че между родителските стилове и смисъла на живота е възможно да се търси не само връзка, а и да се разгледа по-широко именно в тази статия.

Един от основните аспекти на продължението на личността е свързан с родителстването. „В основата на марксистката трактовка на екзистенциалните за смъртта и смисъла на живота стои в убеждението, че индивидуалната смърт по особен начин „се разтваря“ в безсмъртието на рода и общността. Оттук и логичното следствие, че търсенето на смисъл на живота и изобщо смисълът на инди-

видуалното съществуване предполага то да приема най-вече външни спрямо отделната личност форми, насочени към обществото, държавата и рода...“ (Георгиев 2014). В този смисъл задаваме и допускането, че влиянието на предците и идеята за безсмъртието е насочена към възпроизводството, а „негласно“ е прокраднатата и асоциативната връзка между детето и живеенето, обобщени от представата за смисъл.

От друга страна, идеята за предходното, макар по различен начин представено, е и част от съвременните разбирания. Западните култури, чиито характеристики следват психичната посока „отвътрянавън“, обръщат посоката на субективното усещане за смисъл, индивидуално осмисляне и придаване на значения, които са свързани с личността. Западното мислене насочва субективната идентификация към външни обекти, част от които е и семейството. Казаното е подчинено на допускането, че намирането на смисъл, който е позициониран извън субекта, е по-лесно, следователно – за достигане и реализиране (Георгиев 2014).

По различен начин е представена идеята за семейството, както и за продължението на рода, но идентични са следваните структури, които се намират отвъд личността. С други думи трансгенерационният конфликт не е обусловен дотолкова от външното по отношение на смисъла, доколкото от социалното възприятие за инструментализирането и/или операционализирането на това външно.

Виктор Франкъл използва дефиницията „екзистенциален вакуум“, като има предвид замяната на традициите, дори рефлексията, свързана с това какво индивидът желае да прави с комфорта или императивно насоченото, идеологическо требване „както трябва да правя“. Понякога фрустрираната воля за смисъл такъв, какъвто е определен външно, се компенсира с воля за власт, желание за пари. В друг случай мястото на разстроена воля за смисъл се заема от желанието за удоволствие (Франкъл 1994).

Източните култури предлагат съвършено различен подход към смисъла на живота, твърдейки, че всички „външни“ идентичности нямат смисъл, защото „не отразяват параметрите на нашата истинска човешка природа. Всъщност поддържането на такова мнимо равновесие чрез „външни обекти е в състояние да възпроизвежда един-

ствено както фундаменталните страхове от евентуалното отхвърляне, така също и безкрайните страдания, породени от несигурността... Единствено в способността да усетим и задълбочено да опознаваме природата на ума си е нашата действителна човешка природа“ (Георгиев 2014: 434).

Казаното дотук няма за цел нито да насочи, нито да промени посоката на разбираня житейски смисъл на читателите. Стремежът е да се представи по-широкообхватен поглед върху жизнения смисъл. Допуска се, че както намереният смисъл, така и дълбоката рефлексия на личността са фактори, които биха „освободили“ индивида от ангажимента към осигуряване на собственото безсмъртие или от преследването на каквато и да било идентификация.

Житейският смисъл, поставен в контекста на родителстването, може би в най-голяма степен се доближава до постановка, в която ресурсът, капацитетът и насоката на собствената личност са утвърдени дотолкова, доколкото би позволила личност, различна от собствената, за да развие в собствената, съзнателно избрана посока. Всички други форми на външно осмисляне е възможно да допринесат до известна степен за затваряне, заключване, обсебване на следващото поколение с дългосрочните планове на по-възрастния, т.е. детето да бъде заставено да е продължение на нещо, което на самото него не е известно в контекста на преживелищния опит.

ЗА СМИСЪЛА В ИНВЕРСИЯ

Дотук стана въпрос за жизнения смисъл. Видно е, че той представлява в най-голяма степен субективно преживяване и способност на човека да осмисля дадени събития, ситуации и хора, които са част от собствения му житейски път. Инвестицията на смисъл значи разпознаване, идентифициране и интроекция на определени събития като част от Аз-а на преживяващия.

Ерих Фром говори за няколко вида междуличностни отношения – симбиотични, отчуждение и разрушителност, любов. Това, което се твърди в настоящия параграф, в най-голяма степен се приближава до симбиотичните отношения. При тях „човекът е свързан с другите хора, но или губи, или въобще никога не достига до своята независимост. Той бяга от опасността на самотата, като става част от другия човек, или като бива „погълнат“ от другата личност, или като

той самият я поглъща“ (Фром 2006). Фром определя две форми – пасивна и активна. Пасивната е т.нар. мазохизъм, който се свързва с опита на човека да избяга от собствената си индивидуалност, посредством сливането с друг човек. Активната форма е т.нар. садизъм, който се свързва с желанието на индивида да погълне другия, да се слее с него, да го подчини, да го превърне в обект на собствената си воля (Фром 2006).

Когато говорим за жизнен смисъл, който се свързва с Другия, който е одушевен, дотолкова, доколкото е безспорно, че смисълът е субективно преживяване, то възникват въпросите: Възможно ли е отделен от мен Друг да е носителят на собствения ми смисъл? Възможно ли е този Друг да преживее и осмисли онова, което Аз намирам за смислено, но преценявам да го подаря на него, за да го преживее той? Възможно ли е да искам да изградя собствения си свят в чуждо тяло, а то да бъде цяло и завършено?

Тогава, когато родителят разглежда детето не като Аз, отделен от него самия, не като личност, а като продължение, като част, като Едно цяло с него, са възможни нежелани последствия. И не става въпрос за простите отношения, а за още по-интензивна ангажираност в условията на симбиотична връзка – освен поглъщането, субекта желае да инвестира Другия в изпълнението на собствената си фантазия, касаеща целия период на собственото му развитие. Вероятното негласно послание към другия е да бъде по-добро копие на субекта, който се е обезличостил, за да погълне и за да се разпорежда с тепърва изграждащата се детска личност. Последствията могат да бъдат видяни във всички степени на детското развитие, но сякаш най-отчетливи биха били в момента на юношеството, в което психосоциалното развитие поставя детето в бурното, непрестанно и главозамайващо търсене на отговор на въпроса „Кой съм Аз?“. Водещият конфликт, който е свързан с придобиването на идентичност, или дифузия на Аз-а, е възможно да не получи добър изход. „Съзнателното чувство за това, че имаш лична идентичност, се основава на две едновременни наблюдения: възприятието на собствената тъждественост и континуитета на личното съществуване във времето и пространството и възприятието на факта, че другите приемат тази тъждественост и континуитет“ (Ериксън 1996). Не са много посочените фактори, но те са толкова всеобхватни

и устойчиви. В юношеството децата са „необичайно ангажирани с онова, което, изглежда, представляват в очите на другите в сравнение с това, което самите чувстват, че са, както и с въпроса как да свържат с идеалните прототипи на деня натрупаните по-рано роли и умения. В своето търсене на ново чувство за континуитет и тъждественост, което сега трябва да включи и половата зрялост, някои юноши започват да се борят с кризите от по-ранните години, преди да могат да намерят идоли с дълготрайно значение и идеали, изпълняващи функцията на стражи на окончателната идентичност“ (Ериксън 1996). Но липсата на възможност за собствено преминаване, в условията на собствения опит, инициативност и заставянето да преживяваш нещо, което е предварително избрано, нещо, което не е собствен избор и воля... Тогава неизбежна става и трудността в изграждането на идентичност.

Смисълът в инверсия може да бъде разгледан в контекста на осмислянето на живота през нещо външно, извън контрола на личността. В настоящата работа това се разглежда през осмислянето в контекста на Детето. Осмислянето на живота посредством субект, който е външен за осмислящия, води към въпроса дали не е крайно неустойчив този тип „залагане“ на Аз-а в нещо външно? Подобно осмисляне може да бъде отнесено към имажинерното и „обнадеждаването“ на личността за нещо, което предстои после, но това после е също толкова неясно, колкото и настоящето предвид изнесеността на „нещото“ от субекта. Може да се направи паралел с религията, живеенето в контекста на очакването на смъртта, очакването на „нещо по-добро“. Подминаването на настоящето с неговата пъстрота, отегчението от събитието и отеглянето от собствената воля, която е поставила субекта там. Акцентирането върху сполетяването, но не и върху участието. Изместването на субекта от собствената му личност в преследването на модели и стратегии, допълнително и външно зададени от социалната представа за щастлив живот, води до преживяването на субективното неудовлетворение, респективно до неумението за себеразполагане в момента. Изместването на смисъла от субективната интерпретация и преживяване на действителността и позиционирането му в субект, отделен от индивида, е възможно да инвестира огромни количества личностен потенциал, изходът от което

обаче би бил унищожителен и за двата субекта – ограничаващ, поставящ в зависимост онзи, в който са инвестирани потенциалите, и заличаващ по отношение на личността на инвестиращия. Изложеното дотук е шриховано от Красимира Йонкова: „Днес все повече хора се самоописват като потиснати, депривирани и нещастни. Обrekli са се сякаш да живеят без дефиниция за екзистенциален смисъл на битността си. Вместо да се наслаждават на времето си, те по-скоро преминават през времето си. Безцветно, индиферентно, отегчено. Парадоксът е, че подобна нагласа се избира преднамерено... Така лесно се конструира и представата за живот, доминиран от „нещастие“...“. И цитатът продължава с напълно логичния въпрос: „ако животът е нещастие, то тогава смъртта какво е?“ (Йонкова 2015: 177).

От друга страна, може да бъде разгледано свръхчовешкото, дефинирано от Фридрих Ницше. В този контекст се появява допускването, че осмислянето на живота през нещо външно, прави смисъла крайно неустойчив и непостоянен във времето. Вероятно и осмислящият е сякаш „закачен“ за външното, а личното е потиснато, неизживяно. Оттук е изведена и хипотезата, свързана с възможността, част от родителите да осмислят живота си посредством детето. Те ясно осъзнават, че то е извън тях, развива се независимо от техния контрол. Но е пасивно, поставено в позицията на задължено на родителите си именно във връзка с това, че то представлява смисъл. Сякаш то живее, за да пренася, съживява и поддържа този смисъл.

Това дава основание да бъде потърсено работно определение за **Смисъл в инверсия**. Сурово определение за понятието е осмислянето на живота посредством обект и/или субект, който е външен, но е включен в симбиоза с осмислящия, за да бъде удовлетворена неговата собствена потребност. Личността на осмислящия е инвестирана в нещо външно, с което той съществува. Развитието на този инвертиран смисъл е възможно да измести субекта от собствената му личност, което, от своя страна, да потисне умението за приемане и преработка на действителността през субективното. Базисното последствие, което може да започне, е процес на обезличностяване и ненамиране на собствен смисъл, което отдалечава човека от личността му и го насочва навън. Логично следва и неу-

мението за собствена екзистенция, когато „смисльт“ (когато е субект) посредством своята воля остави осмислящия. Преживяването вероятно е подобно на преживяването на екзистенциална криза, свързана с отдавна спрялото живеене в името на себе си и живеенето в името на Другия. Накратко смисьлт в инверсия се разглежда като обърнат смисъл от гледна точка на това, че той е позициониран не в собствената, а в Друга личност – различна и нужна сама на себе си.

За функцията на инвертирания смисъл, когато се говори за потребността на майката да живее посредством детето, пише и Роло Мей. Описанието, което той дава от гледна точка развитието на детето, е следното: „Бебето става биологично обособен индивид, когато пъпната му връв бъде прерязана в мига на раждането, но ако психологическата му пъпна връв не се пререже своевременно, то си остава като прощъпулче, вързано за оградата в двора на родителите си. То не може да се отдалечи повече, отколкото въженцето му позволява. Развитието на този човек се възпира и отказът му от свобода за израстване се обръща срещу самия него, израждайки се в негодувание и гняв. Това са онези хора, които, макар и на пръв поглед да се справят приблизително добре, когато са в обсега на въжето, с което са завързани, изключително се разстройват, щом се сблъскат с брака, тръгнат на работа, или, в края на краищата, се изправят пред смъртта... Истинската любов обогатява човека и никога не изключва обичането на други хора: само ако си вързан за майка си, това може да ти попречи да обичаш жена си. В наши дни тенденцията да оставаш обвързан е особено силна, понеже, когато едно общество е подкопано из основи и вече не се държи като „майка“ към хората и не предлага на човека поне минимална подкрепа, той е склонен да се вкопчва още по-силно към физическата майка от детството си“ (Мей 2014: 117).

ДАНИИ, ПОТВЪРЖДАВАЩИ СМИСЪЛА В ИНВЕРСИЯ

В периода юни–август 2017 година са изследвани 664 родители във връзка с наличието/отсъствието на жизнен смисъл, както и това, с какво свързват смисъла. За изследване на наличие/търсене на жизнен смисъл/житейска цел е използван въпросникът The Meaning in Life Questionnaire (MLQ)¹.

¹ Steger, Fraizer, Oishi, Kaler 2006.

Въпросникът е съставен от две ска̀ли – едната за наличие на смисъл, другата за търсене. Надеждността (б на Кронбах) и по двете ска̀ли е добра – за наличие 0,760; за търсене на смисъл – 0,838.

Ска̀лата за смисъл на живота MLQ разделя изследваните лица на четири категории във връзка с процеса на намерен и търсен смисъл: високи стойности при наличие на смисъл, както и високи стойности при търсене на смисъл (над 24); високи стойности на наличие (над 24) и ниски на търсене (под 24); ниски стойности на наличие (под 24) и високи стойности на търсене (над 24); ниски стойности на наличие (под 24) и ниски стойности на търсене (под 24).

Търсенето и наличието на житейски смисъл е разгледано по-широкоаспектно. Освен че респондентите попълват въпросника, насочени са и към това да подадат три думи, които асоциират с въпроса „какво осмисля живота им“. Целта на въпроса е свързана с опита изследването да излезе от контекста на средностатистическото търсене на това намерен ли е, или е търсен смисълът в българската извадка. По-скоро се цели възможността в по-голяма степен наличието и търсенето на смисъл да бъде свързано с онова, което е „най-близо“ до изследваните лица.

Преди да бъде направен анализ, който да свърже наличието/търсенето на житейски смисъл с това кое осмисля живота и онова, от което родителите се лишават, след като станат родители, резултатите са разделени на клъстери. Това позволява уеднаквяване на ска̀лите, респективно намиране на зависимости. Текстът няма да се утежнява с представяне на таблици на клъстерите². Клъстерите са следните: Най-големият процент (61,7%) от изследваните лица попада в **първи клъстер**. Той се съставя от „намерен смисъл“ – над 24, и „търсен смисъл“ под 24; най-малко в процентно отношение (11,00%) от изследваните лица попадат във **втори клъстер**. Те са посочили високи стойности както по отношение на наличието на смисъл, така и по отношение на търсенето; втори в процентно отношение (15,1%) от изследваните лица попадат в **трети клъстер**. Те не посочват

² Читателят може да се запознае с резултатите в Стоянов, Ив., Манолов, М. Психология на родителските стилове в полето на жизнения смисъл. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2018 – 204 с.

високи стойности нито за търсене на смисъл, нито за намерен смисъл. Трети в процентно отношение (12,2%) от изследваните лица попадат в **четвърти клъстер**. Те посочват ниски стойности за намерен смисъл и високи стойности при търсен смисъл.

За да се проследи какво точно осмисля живота на изследваните лица, е използван принципът на асоциациите, посочени по важност. Получени са над 100 различни асоциации за смисъл (от 2094). Думите са разделени в няколко категории с трима експерти при условие на 2/3 съгласуваност. Определените категории са следните: Другите; Саморазвитие; Личността; Семейството; Дете; Работа; Природа; Материалност; Липсва.

Клъстерите са разпределени, както следва: **първи клъстер** е съставен от 40,2% от извадката, или 267 изследвани лица. Като работно название за първия клъстер може да се приеме **Семейно-лично** ориентиран; **втори клъстер** е съставен от 24,5% от извадката, или 163 лица. Работно понятие за втория клъстер е **Дете-Личност** ориентиран; **трети клъстер** представлява 35,2% от извадката, или 234 лица. Изследваните лица дават категорични резултати по отношение ориентация **Дете-Семейство**. Резултатите сами по себе си не могат да бъдат разгледани, без да са отнесени към резултатите, свързани със стойностите на наличен/търсен житейски смисъл и са представени в **таблица 1**.

Таблица 1. Житейски смисъл/Смисъл категории

		Смисъл категории			Total
		1	2	3	
Наличие/Търсе	1	170	83	157	410
не на смисъл	2	23	22	28	73
	3	36	31	33	100
	4	38	27	16	81
Total		267	163	234	664

Лицата, попадащи в първия клъстер по скалата търсен/намерен смисъл, посочват в най-голяма степен осмислянето през семейно-

личностната ориентация, както и през ориентацията дете–семейство. Относително равно е разпределението във втори и трети клъстер (по скалата търсен/намерен житейски смисъл) от извадката. Моделът може да се разгледа в контекста на крайните стойности по отношение на едната и другата скала (търсен и намерен смисъл). От високите стойности по скалите може да се направи извод, че животът няма краен и абсолютно определен смисъл, а от другата следва презумпцията, че той няма, но и не ще бъде намерен такъв смисъл. По този начин равното разпределение може да бъде обяснено като функция на категоричността, както и нейната липса в случая с трети клъстер. Налице е безразличие там, където няма и не се търси смисъл, както и приемането в случаите, в които го има и се търси. Не може да бъде сигурно, но не може да бъде и подмината вероятността безразличието и приемането (осмислянето) на всичко да бъдат два края на една и съща ос.

В четвърти клъстер на скалата търсен/намерен смисъл прави впечатление струпването на респондентите в първи и втори клъстер от асоциите за смисъл, т.е. лицата, посочващи ниски стойности на намерен и високи на търсен смисъл, попадат в групата на тези, които осмислят живота си в по-малка степен посредством детето и в по-голяма посредством семейството и личността.

Спрямо разпределението може да бъдат направени няколко извода:

- голямата част от респондентите се определят като намерили житейския смисъл, без да продължават да го търсят. Тази група хора са относително равно разпределени в категориите **Семейство–Личност** и **Дете–Семейство**;

- малка част от изследваните лица се намират в позицията на наличен житейски смисъл, както и активност по отношение на търсенето. Това води до допускане, че следването на модели, външни послания и готови стратегии за получаване на смисъл е предпочитано. Не предпочитат възприемането на смисъла като непрекъснато развиващ се и задълбочен процес. Такъв, който има отношение към ежедневието, с живеенето и неговата динамика.

Освен това какво осмисля живота е проследено и това, от какво са се лишили лицата, след като се е родило детето, което дава възможност да се проследи концентрацията на противоречия, както и на евентуалната компенсация на „загубеното“ през „новото осмисляне“. За изследване на лишенията на респондентите е зададено да посочат три асоциации, подредени по важност, във връзка с лишенията, които са имали в името на детето. Резултатите са разпределени в следните категории: Социални контакти; Лични повърхностни; Културни мероприятия; Лични преживявания; Личностно развитие; Професионално развитие; Семейство; Нищо (тук са включени освен отговорите Нищо, то и възприятията, които се тълкуват като положителни, например Получаване на щастие, Организираност, Ред, Умения за планиране и т.н., които ИЛ определят като положителни); Липсва отговор.

Както и при категориите, свързани със смисъла на живота, така и тук, за изследването от значение е организацията на отговорите. Това е причината изследваните лица да бъдат разпределени в клъстери. Изведени са три клъстера с добро качество:

Първи клъстер се състои от 27,4% от извадката, или 182 лица, които могат да бъдат дефинирани работно в оста на **личните преживявания и позициониращи детето в неговата ценност като нужно, неограничаващо събитие;**

Втори клъстер е съставен от 27,6%, или 183 лица. Работна дефиниция за тези лица може да бъде поставена в оста на **социалните контакти, повърхностните категории и преживявания.** Малко са посочените отговори в контекста на това, че детето не е лишило респондентите от нищо;

Трети клъстер е и най-голям, съставен от 45%, или 299 от изследваните лица, които в най-голяма степен акцентират върху липсата на възможност за преживявания, както и в рамките на повърхностните характеристики.

За да бъде проследен възможният наличен конфликт, клъстерите свързани с категориите за житейски смисъл, са кръстосани с клъстерите за лишенията. Няма статистически значими струпвания, но въпреки това за работата е важно да се проследят разпределенията.

Таблица 2. Кростабулация житейски смисъл/категории лишения

		Категории лишения			Total
		1	2	3	
Категории	Семейство–Личност	78	66	123	267
Смисъл	Дете–Личност	41	49	73	163
	Дете–Семейство	63	68	103	234
Total		182	183	299	664

От **таблица 2.** е видно разпределението на най-голяма брой лица в трети клъстер от категориите на лишенията. Въпреки че той съставлява 45% от изследваните лица, в него се разполагат и най-голям процент от клъстерите свързани с осмислянето на живота. Лицата в този клъстер събират и най-голяма част от респондентите в изследването, което може да се разглежда като своеобразно признание от страна на родителите за лишенията, които са свързани с личните преживявания и социалните контакти в името на детето.

На база на получените резултати може да бъде направено заключение, че в най-голяма степен и независимо от това какво осмисля живота им, изследваните лица позиционират личните преживявания (сън, свобода, безотговорност, свободно, лично време и прочие) като най-съществени при появата на детето. Този резултат ведно с равното разпределение при другите клъстери може да доведе до формалния извод, че личността в контекста и на своите свободни преживявания е ограничена от появата на детето. Това е логично и възможно да не се преживява като лична фрустрация от страна на родителите, но не е нещо, което следва да бъде подминато.

Преживяването на родителя е тясно свързано с преживяванията на детето, както и е условие за неговото развитие. Осмислянето на живота посредством семейството и детето при респондентите родители, както и липсата на лични преживявания, може да се разгледа като конфликтно по отношение на нужната свобода, но то може да не се преживява по този начин от гледна точка на приетото осмисляне в същия аспект.

По този начин обаче, ограничен в личните си преживявания и осмислящ живота си през детето и семейството, родителят е възможно да започне да функционира именно през детето като единствено важно и да остави личността си на второ място. Това, от своя страна, в развитие може да се разгледа като ограничаващо растящия субект. Щрих, който може да послужи като потвърждение на хипотезата, е възприятието на над 50% от лицата, че родителят носи отговорност за **развитието** на детето дори след навършване на 18-годишната възраст. С други думи налице е вероятността родителите да приемат, че *не детето е част от смисълът на техния живот, а ТЕ са смисълът на живота на детето.*

БИБЛИОГРАФИЯ BIBLIOGRAPHY

1. Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 80–93.
2. **Battista, J., & Almond, R.** (1973). The development of meaning in life. *Psychiatry*, 36, 409–427.
3. **Baumeister, R. F.** (1991). Meanings of life. New York: Guilford Press.
4. **Frankl, V. E.** (1963). Man's search for meaning: An introduction to logotherapy. New York: Washington Square Press.
5. **Frankl, V. E.** (1965). The doctor and the soul: From psychotherapy to logotherapy. New York: Vintage Books.
6. **Ryff, C. D., & Singer, B.** (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9, 1–28.
7. **Steger, M. F., Fraizer, P., Oishi, S., & Kaler, M.** (2006). The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the Presence of and Search for Meaning in Life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93.
8. **Steger, M. F., & Kashdan, T. B.** (2007). Stability and specificity of meaning in life and life satisfaction over one year. *Journal of Happiness Studies*, 8, 161–179.
9. **Steger, M. F., & Shin, J. Y.** (in press). The relevance of the Meaning in Life Questionnaire to therapeutic practice: A look at the initial evidence. International Forum on Logotherapy.
10. **Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M.** (2006). The Meaning in Life Questionnaire:
11. **Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B. A., & Lorentz, D.** (2008). Understanding the search for meaning in life: Personality, cognitive style, and the

dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality*, 76, 199–228.

12. **Steger, M. F., Kawabata, Y., Shimai, S., & Otake, K.** (2008). The meaningful life in Japan and the United States: Levels and correlates of meaning in life. *Journal of Research in Personality*, 42, 660–678.

13. **Георгиев, Л.** (2014). Критическата психология на политиката и историята. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“ (431) // **Georgiev, L.** (2014). *Kriticheskata psihologia na politikata i istoriyata*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“ (431).

14. **К. Йонкова**, „Живенето в епизоди на критични събития“. *Другите в биографията на личността*. София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2015, pp. 173–210 // **K. Yonkova**, „Zhiveeneto v epizodi na kritichni sabitiya“. *Drugite v biografiyata na lichnostta*. Sofia, Univ. izd. o „Sv. Kliment Ohridski“, 2015, pp. 173–210.

15. **Мей, Р.** (2014). Човекът в търсене на СЕБЕ СИ, София: Изток–Запад. // **Meu, R.** (2014). *Chovekat v tarsene na SEBE SI*. Sofia: Iztok–Zapad.

16. **Франкъл, В.** (1994). СМИСЪЛЪТ В ЖИВОТА. София. // **Frankal, V.** (1994). *Smisalat v zhivota*. Sofia.